

N É Z Ő

Cseh összeállításunk elé

Csehek és magyarok középkori és XVIII. századi egyházi, dinasztikus, nemesi-családi, gazdasági és kulturális kapcsolatai, XIX-XX. századi állami-politikai vitái-ellen-tétei, jelenlegi közös és eltérő aspirációi Közép-Európa történelmének szerfölött fontos fejezetei. A cseh és a magyar kutatás (olykor a politika ellenében) sokat tett azért, hogy a két nép, nemzet egymáshoz fűződő viszonyáról, a másik felet érdeklő eseményeiről hírt adjon. Cseh nyelven olvasható a magyar állam és Magyarország története, magyar tárgyú lexikonban utánanézhető, kik a magyar irodalom, a kultúra jeles szereplői, magyarul viszont megíratott a cseh irodalom története, antológia készült a régi cseh irodalomból, s a legújabb cseh (és morva) költői szöveggyűjtemény (*Akhilleusz és a teknőc*, Vörös István szerkesztői remeklése) immár az „öt és feledik” a sorban, nem is szólva arról, hogy Hašekről, Čapekról, Olbrachtról magyar (kis)monográfiák igazítják el az érdeklődőt (míg Petőfiről cseh kötetecske készült). A magyar irodalom cseh fordítói között olyan kiváló poétákra lelünk, mint a Jókai terézvárosi választási diadaláról tudósító Jan Neruda, majd Jaroslav Vrchlický, Kamil Bednář, Vilém Závada, a prózafordítók között Arno Kraus (többek között a *Csutora* cseh fordítója), Anna Rossová, Anna Valentová, magyar részről nem lehet nem megemlíteni Juhász Gyula, József Attila, Szabó Lőrinc, Rónay György, Rába György és Márton László nevét – a természetesen ennél jóval terjedelmesebb névsorból. A bohemisztika és a hungarológia minden korban igényelte azokat a tudós kutatókat, akik egy-egy periódus vagy egy-egy jeles egyéniség rajzát a cseh-magyar rokonulások, eltérések, szembenállások szemszögéből vázolták föl. Hogy a rövid távon látványosan kibukó ellentétek ellenére hosszú távon a megértés, a kölcsönös egymásra utaltság mindkét nép, nemzet érdeke: inkább a szellem emberei ismerték (ismerik?) föl, s bizonyították az ismertetések, a fordítások, a tudományos értekezések révén, mint tette ezt Josef Macůrek, teszi Richard Pražák, Marcela Husová, Jaroslava Pašiaková, míg magyar oldalról a bohemisztika tragikus korán mártírhalált halt megalapozója, Sárkány Oszkár, majd Dobossy László, Szalatnai Rezső, Bojtár Endre, Heé Veronika, Berkes Tamás, Vörös István vette ki részét az ismeretések, az értekezések készítésének munkájából. Külön kell említenem Zádor Andrást, akinek prágai, budapesti, aztán ismét prágai tevékenysége a közvetítés maradandó eredményeit hozta, illetőleg Rákos Pétert, aki a prágai Károly Egyetem tanáraként nemzedékeket nevelt a magyar kultúra tiszteletére, s aki fordítóként, szerkesztőként, tanulmányíróként egyként számottevő érdemeket szerzett.

A cseh-magyar viszony sem a politikában, sem a kultúrában korántsem az idilli szomszédság történetével szolgál. Viszonylag kevesen tették meg cseh vagy magyar útjukat oly elszántan és kíváncsisággal, mint Németh László, egymáshoz mérve, egymáshoz közelítve nemzetjellemeket, kultúrákat, gondolati konstrukciókat. Viszont számosan szembesültek a másik fél létével olyképpen, hogy a magukénak végiggondolása sem lehetséges, csak úgy, hogy a másik léte is szem előtt van. Ezek közé tartozott a „cseh nemzet atyja”-ként emlegetett történész-nemzetpolitikus, František Palacký (1796–1876), Deák Ferenc és Toldy Ferenc kortársa. Pályáján a magyar tényező többszörösen

is meghatározó jellegűnek bizonyult, magyar politikai és kulturális recepciója messze túlnőtt a kapcsolattörténeti esetlegességeken. A születésének kétszázadik, halálának százhuszadik évfordulója alkalmából megtartott tudományos ülészak (melyet a Cseh Köztársaság Nagykövetsége és az ELTE BTK Kelet-Európa Története tanszéke rendezett) dokumentálta azt a sokirányú cseh és magyar érdeklődést, amely egyfelől Palacký magyar kapcsolataira irányul, másfelől ezeknek a kapcsolatoknak értékeléséből kiolvasható, tehát amelyek messze túlmutatnak egy jelentékeny személyiség érdekkörén. Nyilván a Közép-Európa-felfogások változatai után nyomoztak az előadók. Az értekezéslet, amelynek nyolc előadásából itt hármat közlünk, azt a nézetet erősítette, miszerint a cseh-magyar múlt föltárása közös érdek, e múltból okulni viszont egész régióknak hasznára válik (válhatna).

F. F.

NIEDERHAUSER EMIL

František Palacký helye a kelet-európai történetírásban

A kelet-európai történetírás 19. századi fejlődésében két világosan elkülöníthető szakasz van. Az egyik a nemzeti megújulással vagy – ahogy a cseheknél mondják – *a nemzeti ébredéssel* kapcsolódik össze, a másik a *későbbi*, esetleg *érettnek* nevezhető szakasz, tehát az, amely már a korabeli európai mércével mérhető. A világosan elkülöníthető persze nem azt jelenti, hogy a két szakasz pontosan elválasztható időben, még kevésbé azt, hogy ez az elválasztás valamennyi nemzet esetében ugyanabban az időben történt volna meg. Ha azt mondjuk, hogy az első szakasz nagyjából a század első felére esik, a második pedig a második felére, akkor csak nagyon messziről közelíthetjük meg a valóságot, hiszen az első szakasz valahol a felvilágosodás korában indul.

A váltás alrégiók szerint is különböző időpontokhoz köthető. Abban az alrégióban, amelyet a legszívesebben Nyugat-Kelet-Európának neveznénk, s amelyhez a csehek is tartoznak, a szerves kapcsolat a felvilágosodással előbb bontakoztatja ki ezt a szakaszt, az oroszoknál nem sokkal később indul, s a balkáni területen kerül elő a legkésőbb, kivéve az itteni népeknek azokat a néprészeit, amelyek a Habsburg-birodalom aire culturelle-jébe tartoztak, mint pl. a románok.

Ennek a szakasznak legfontosabb jellegzetessége, hogy a történetírás feladatát a nemzet szolgálatában jelöli meg. Ez az elsőrendű, s ennek minden egyéb alá van rendelve. Minthogy a nemzeti megújulás a modern nemzet kialakulásának a kora, s a nemzeti identitás megteremtésének egyik fogódzója éppen a nemzet, ez természetesen érthető. A nemzet érdekében a történeti valóságtól is el lehet térni. A történeti források persze már ebben a korban elengedhetetlenek, de ezek közül még kevés az ismert. A legfontosabbak az elbeszélő források, s ilyen nagyjából minden nemzet esetében